

INSTANT TUDOMÁNY?¹

A pécsi (előbb határrendészeti, majd rendészeti) nemzetközi tudományos konferenciák másfél évtizede során a kitűzött célok közt szinte mindig szerepelt valamilyen megfogalmazásban a folyamatok áttekintése, a rendészet gyakorlatának fejlesztése és az ahhoz kapcsolódó tudományos gondolkodás formálása. Az, hogy van igény a szakmai és a tudományos potenciál összehangolására, mindenképpen integrált gondolkodást sugall, más kérdés a gyakorlati megvalósítás/megvalósulás. Kérdés továbbá, hogy a rendészeti felsővezetés a deklarált igények, a formális tudományművelési keretek megteremtése mellett valóban tudatosan megrendeli-e, felhasználja-e, hasznosítja-e a tudományos eredményeket? Az évforduló kapcsán ezen gondolatok mögé próbál jelen tanulmány betekinteni, és folyamat, rendszerszemléletre alapozva, a fontosnak vélt összefüggésekre ráirányítani a figyelmet.

1. Ráhangoló gondolatok

Az információs-digitalizált-globalizált-fogyasztói társadalom korában a rendelkezésre álló, kezelhetetlen, korlátlanak tűnő, ugyanakkor ellenőrizetlen, strukturálatlan adat, információ és ismeretömeg elbizonytalanít(hat)ja a döntés-előkészítőt, a döntéshozót, ezért a valós és validált összefüggések feltárása helyett egy prejudikált (pre)koncepció megalapozása, vagy valamely döntés (utólagos) igazolása céljából (praktikusan) kiragad olyan eseményt, vagy folyamatrészeket/szakaszokat, amelyek az eredeti ok(ok) feltárásának a kiváltására, helyettesítésére, elfedésére, a gyors intézkedés/reagálás demonstrálására, a döntés (utólagos) magyarázatára használ fel. A fenti helyzetből adódóan a bizonytalansági faktor markáns jellege miatt, a hosszú távú gondolkodás igénye, szándéka, vagy kísérlete „veszélyes” lehet a döntéshozó számára, hiszen a változások kezelése a napi (feladatalapú rutin) tevékenység mellett „külön feladatot” jelent, és ha nem kerül feltárássra a teljes ok-okozati lánc, akkor nem beszélhetünk folyamatkezelésről, legfeljebb az egyedi tünetek érdekelvű megnevezéséről, illetve demonstratív részmegoldásokról, amelyek ellehetetlenítik a folyamatkezelést és mellőzik a stratégiai szemléletet. Ha nincs hosszú távú tervezés, nincs megalapozott koncepció, akkor nincs valós stratégia sem, ilyenkor az éppen aktuális feladatok rutinszerű megoldásából adódó tennivalók automatikusan stratégiai szintre emelkednek.

A hierarchikus-bürokratikus keretek közt működő, (költségvetési) szervezetek, intézmények esetében a problémamegoldás feladatként történő megközelítése újratermelő paradox helyzeteket teremt, amelyeket a szakmai igényesség érvényesítése során többek közt tudományos elvek, módszerek alkalmazásával lehetne célszerű módon feloldani.

¹ A Szerző a kérdéskörrel kapcsolatban már jelentetett meg tanulmányokat jelen periodika XI-XVI. (2010-2015.) számaiban. E tanulmány a „sorozat” aktualizált folytatása, az eddigi gondolatok strukturálása a konferencia célkitűzéseire igazodva.

Ha tehát a szervezeti, intézményi struktúra részét képezné egy funkcionális szervezeti egység/elem, amelynek az alaprendeltetése a problémamegoldás, akkor a feladatrendszerű gondolkodás nagy valószínűséggel nem generálna újabb problémákat.

A hierarchikus-bürokratikus szervezetek működésükből fakadóan egyidejűleg kevés feladatra tudnak átfogó módon koncentrálni, ami az ambíció-kompetencia-kapacitás összefüggésrendszerének túl, illetve alulkompenzálásából fakad, és a feladatalapú gondolkodás miatt kénytelenek ad hoc prioritásokat képezni, ami a funkcionális megközelítés mellőzésével (elvárt) statisztikai értékelést preferál, a valós összefüggések és gondok el/átfedésével.

Hogyan kapcsolódik a tudomány a rendészeti tevékenységhez? A kulcsszavak: inter-multi-és transzdiszciplinaritás, funkcionális, integrált-validált elemi adatokra épülő, naprakész, elérhető rendészeti adatbázisok, integrált megközelítés, strukturált vezetői-irányítói-szakirányítói gondolkodás, szakmai igények tudományos megrendelői/megrendelési képessége, megalapozott döntés-előkészítés, funkcionális problémamegoldás, analízis és szintézis egyensúlya, a folyamatkezelés átfogó jellege, addicionális megoldásokra törekvés, naprakész rendészeti kataszterek kialakítása, a következmények vizsgálata, és a P-D-C-A² ciklus következetes alkalmazása.

2. A tudományos eredmények „kitermelése” lassú, a döntéshozó azonnali és megfellebbezhetetlen megoldást vár

Bár, számos tudományos kutatás a napi élettel kapcsolatos problémákkal (is) foglalkozik, a publikációk csak később jelennek meg és rendszerint nem jutnak el a célszemélyekhez, vagy nem váltanak ki megfelelő érdeklődést, esetleg nincs is rájuk igény. Az ideális helyzet az volna, ha preventív jelleggel készülne a kutatások, de ehelyett rendszerint megtörtént események sajátos szempontú, aspektusú, stb. feldolgozása a téma. Mivel nem léteznek integrált rendészeti és közigazgatási „kataszterek”³, amelyekből téma, tárgykör, időpont, helyszín alapján akár tudományos munkákra (is) rá lehetne keresni, marad a hagyományos kapcsolati háló, amelyben a tudományos kapcsolatrendszer rendszerint perifériális státust kap. Az időközönként kiírt pályázatok sok esetben aktuálpolitikai vagy akut témákat jelölnek meg és a pályázók köre sem mindig garantálja a megoldáskeresést. Sok esetben vitatható a pályázatok kiírásnak szakszerűsége, célszerűsége, nemegyszer a leendő résztvevői kör behatárolási szándéka is. Vezetési szinthez kötődően sem mindegy, hogy ki a szerzője a tudományos, vagy annak mondott írásműnek, vagy pályázatnak.

Egy tudományos módszertannal, tartalommal készült anyag nem mindig kompatibilis a hivatali/intézményi kommunikációs vagy munkameneti folyamatokkal. Valamely probléma kifejtése szerzői íveket is igénybe vehet, arra a vezetőnek „nincs ideje”, hogy kihámozza a lényegét. A beosztotti állomány összetétele sem mindig garancia az autentikus interpretálásra és el kell fogadni a tényt, hogy a döntés-előkészítésekben a tudományos háttér a ritka kivételtől eltekintve nem túlságosan foglalkoztatott. Az események utólagos feldolgozása nem támogatja a döntések előkészítését. A döntés valamilyen szintű választás több lehetőség közül. A tudományos kutatások eredményeinek

² P=plan (tervezés), D=do (megvalósítás), C=check (ellenőrzés), A=action (beavatkozás). Lehetőleg ebben a sorrendben!

³ Általános értelemben vett funkcionális nyilvántartások, jelen esetben elemi adatokra épülő, horizontálisan is elérhető adatbázisok.

döntéstartalommal változtatása rendszerint „nem fér bele” a döntés-előkészítési folyamatba, legfeljebb utólagos igazoláshoz használható fel, akkor is érdekmotivációs alapon.

3. A döntéshozó (döntés-előkészítő) az általa ismert tudományos eredményekből kiválaszt egy neki tetszőt, és rendszerint nem érdekli, és nem is zavarja, hogy egy elem kiemelése esetleg a teljes tudományos koncepciót felborít(hat)ja, és így nem garantálható a várt eredmény

Azt felelőtlenség lenne kijelenteni, hogy a tudományos munkák, azok eredményei nem jutnak el a rendészeti és közigazgatási vezetőkhez, döntéshozókhoz. Számos periodika, tudományos kiadvány elektronikusan is elérhető. Egy újabb paradoxonnal találjuk szembe magunkat, ha abból indulunk ki, hogy az intézmények/hivatalok komoly terveket készítenek, de ugyanakkor a napi tevékenységben a tervszerűség mellett/helyett az ad hoc megoldásokat és a kézi vezérlést preferálják, ami az ötleteket, gyors megoldási javaslatokat többre értékeli az összefüggések taglalásánál. Az információdömping következtében a hagyományos értelemben vett elemzés-értékelés helyett a gyors „megoldás” kap prioritást, ez pedig nem teszi lehetővé valamely problémában az elmélyülést. A kiragadott részgondolatok megfelelő környezeti beágyazás és a kapcsolat-összefüggésrendszer körülhatárolása nélkül akár téves megoldáshoz is vezethetnek. A döntés-előkészítő törekszik a döntéshozó valószínűsíthető döntésváltozatát „kiszolgálni”, ami az ok-okozati összefüggések teljes körű feltárása helyett a az elvárt variációt helyezi előtérbe.

4. Rendkívüli, válság, egyedi helyzetekre készült tudományos munkák

Bármennyire is furcsa, de a rendészeti, biztonsági területtel kapcsolatos tudományos munkák, értekezések jelentős része nem a „normál helyzettel” foglalkozik, ha mégis, akkor ez rendszerint valamilyen összehasonlítás, modellbemutató. A nem normálállapotra készült következtetések alkalmazása már önmagában is megkérdőjelezhető normál helyzetben. Az egyedi helyzetek vizsgálata a megfelelő környezeti társítás nélkül téves következtetésekhez vezet, pl. egy angol-szász politikai, jogi, jogszokási, társadalmi és forrásbiztosítási környezetben lehet, hogy valami jól működik, de hazai viszonyok közt ez nem törvényszerű. Az egyedi helyzeteket sem célszerű általánosítani. A normálhelyzettel való tudományos foglalkozás „nem kívánatos” tevékenység, mert a szakmai hozzáállás szerint minden „le van szabályozva”, az „úgy jó, ahogy van”, tehát nem fűződik érdek a vizsgálódáshoz. Ez egy újabb ellentmondásra világít rá, ugyanis a rendészeti, közigazgatási tevékenységek nem folyamatszemplélet szerint kerülnek szabályozásra, sok esetben a szabályozások nem is kompatibilisek. A tudományos szintű vizsgálatok pontosan ezeket az ellentmondásokat hoznák felszínre. Aki éppen végzi a szakmai tevékenységet, az más szemüveggel látja a dolgokat, mint aki meghatározott szempontok, elvek és módszertan szerint vizsgálódik. A rendkívüli helyzetekben a módszertan is változik. Eléggé anakronisztikus, ha a rendészetben/közigazgatásban harcról beszélünk, ez normál esetben a katonák dolga. A katonai módszertan a normálhelyzettől eltérő esetekben hatékony lehet, de pl. a parancsnoki munkarend és egyéb katonai vonatkozású elemek indokolatlan rendszeresítése a meglévő folyamatok torzítását idézheti elő. Így pl. békefenntartás és a napi rendészeti tevékenység összehasonlítása izgalmas feladat lehet, de a napi rendészeti tevékenységbe történő beemelés már kérdéseket vet fel. A kényszerhelyzetek kezelése

rendszerint csak átmeneti feszültségoldást jelent, mert az így születő megoldások nagy valószínűséggel újabb kérdéseket, problémákat vetnek fel.

5. Rész és egész

A folyamat-és rendszerszemlélet fontos tényezője a rész és egész viszonyának a pontos ismerete és érvényesítése. A hierarchikus-bürokratikus szervezetek esetében a folyamatszabályozásoknak nevezett beavatkozások során ezt a fontos tényezőt sokszor figyelmen kívül hagyják, és sok esetben a tudományos munkákban is felbukkan ez a jelenség. Ha bármilyen változás következik be a részek helyzetében, ezt célszerű vizsgálni az egész vonatkozásában is. Nem véletlen a következő hivatkozás időpontja, mert az akkori paradigmák jelenleg is észlelhetők. *„Szabályozás. Az irányításnak az módja, amelynek keretében az irányító központnak nem szükséges megvizsgálnia és értékelnie a rendszert érő minden véletlen hatást és recepteket adni arra, hogyan kell ezekre reagálni, minthogy léteznek olyan ösztönzők, amelyek a külső hatásra jelentkező reakciókat a kellő irányba terelik.”*⁴ Az idézetben szereplő külső tényezők környezetként történő értelmezése sok esetben nem kerül figyelembe vételre, ami főleg bizonyos modellek, „jó példák” (sokszor kritikátlan) részleges vagy teljes átvételekor elengedhetetlen feltétel lenne. Ilyenkor a tudományos megközelítés számára is egyszerűbb a szakmai logika követése. A rész és egész viszonyrendszeréhez kapcsolódik a rendőrség és a rendészet viszonyának az értelmezése is. Azon túl, hogy a rendvédelem és a rendészet viszonyrendszere sem rendezett, a tudományos munkákban sok esetben a rendőri tevékenység és a rendészeti tevékenység közé egyenlőségjel kerül. Ez a rendészet és a rendőrség vonatkozásban az összefüggések, így a kapcsolódó következmények ellentmondásait eredményezi.

6. Ami mindenből hiányzik: folyamat-rendszer-hálózatos szemlélet és az integrált kezelés

A rendészeti és közigazgatási tevékenység során a döntéseket megalapozó folyamat-rendszer-hálózatos szemléletű elemzések rendszerint elmaradnak, pedig éppen a döntés-előkészítő elemzés eredményeként kialakítható alternatívák szolgáltathatnak stabil alapot és keretet a megoldási módok meghatározásához, a megalapozott döntés(ek)hez és a megvalósításhoz.

Paradoxon, hogy éppen az „állapotfelvétel” kerül elnagyolásra, pedig meghatározó szerepet tölt be a további munkában, célja, hogy a jelen állapotra és a jövőben várható változásokra vonatkozóan is pontosan rögzítse a probléma környezetének sajátosságait, a működés feltételeit és folyamatait, definiálja a rendszer viselkedését, valamint a kritikus elemeket és pontokat. Sajnos éppen az aktuálpolitikai megközelítés miatt nehezen készülhetnek reális és komplex helyzetértékelések. A rendszer vizsgálatának fenti megközelítése és leírása lehetővé teszi a rendszerfunkciók egyértelműsítését, amellyel egzakt módon megfogalmazhatók a problémamegoldással kapcsolatos elvárások, definiálhatók a rendszer funkcionális igényei, és kifejezhetők az elvárási prioritások.

A tevékenységi/szervezeti diagnózis során a rendszert, mint egészet, a környezet és annak változásai kontextusában célszerű vizsgálni, ami igényli az integrált megközelítést és értelmezést. Az integrált megközelítés alapján az egész nem (csak) a részek összessége,

⁴ L.I. Lopatnyikov: Közgazdasági-matematikai kieszótár, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975. 58. o.

hanem egy egészként működő rendszer, amelynek vannak vezető-irányító-szakirányító, funkcionális végrehajtó és háttérbiztosító al/részrendszerei. Ezek egységes működése a rendszerműködés. Éppen ezért nehezen értelmezhető a tudományos írásokba is bekerülő „rendőrszakmai” fogalom és jelző, amely a látszólagos integrált kifejeződési szándék helyett a fentiek sajátos torzítását eredményezi.

7. Tudományos érték – gyakorlati felhasználhatóság

A rendészettudomány minden attribútumával együtt létezik. Kérdés, hogy annak művelése minden oldalról biztosított-e, illetve funkcionálisan betölti-e a szerepét, vagy csak bizonyos tudományos tevékenységhez kötődő részérdekek hivatalos, formális keretét adja? Sok valóban tudományos értékű munka született, születik, de a kép meglehetősen heterogén. Jelen esetben nem bizonyos „tudománymetriai”, sok esetben nyakatekert mérési eljárásokra célszerű gondolni, amelyek a publikációk kategóriáit, mennyiségét, minőségét, idézettségét, felhasználási módját igyekeznek valamilyen mértékegységgel vagy származtatott viszonyzámmal társítani, hanem a valós hasznosulásra. Kérdés, hogy mennyire tekinthetők tudományosnak a „publikációs kvóták elérése” során, tudományos végzettséggel nem rendelkező kutatók által publikált anyagok, amelyek újabb ellentmondásra irányítják rá a figyelmet: ha nincs publikálási lehetőség, akkor nincs esély a tudományos fokozat megszerzésére, ha olyan publikáció jelenik meg, amelynek tudományos értéke megkérdőjelezhető, akkor az mennyire lehet a tudományos fokozatszerzés biztosítója? Gyakorlat, hogy rendészeti/közigazgatási vonatkozású tudományos írásokba egyszerűen beemelésre kerülnek a szakmai tevékenység során készült jelentések, beszámolók, elemzések részei mintegy a tudományosság megalapozása céljából, ezzel mintegy egyenlőséget téve a szakmai és tudományos munkák közé, holott azok módszertana és követelményrendszere eltérő. Furcsa helyzetek teremődnek, amikor rendezvénybiztosítási tervek, jelentések, esetleg rádióriport „szakmailag megalapozott tudományossága” a biztosítók a fokozatszerzéshez. Az elkészült tudományos munkák hasznosíthatósága kapcsán kapta többek közt a jelen tanulmány az „instant” tudomány címet. A tudományos érték körülhatárolása nem jelent problémát, azonban a hozzá kötődő érdekmotivációs értéktorzulások már igen. A kereslet-kínálat oldal egyensúlyba hozása komoly feladat a rendészettudomány művelői és a rendészeti szakmai funkcionális felhasználók számára. Ezt a folyamatot célszerű szigorú minőségbiztosítási alapokra helyezni, a folyamatban résztvevők alkalmasságának megítélésénél a „megfelelőségi” kritériumokat érvényesíteni. Nem használható tudományos anyagokat előállítani és ezzel publikációs felületeket lefoglalni legalább akkor felelősség/felelőtlenység, mint a hasznosítható anyagokat figyelmen kívül hagyni és a szükséges megrendelői elvárásoknak (nem) eleget tenni.

8. A tudomány is alkalmas a folyamatok eltérítésére

A különböző funkcionális tevékenységek speciális szakértelmet és módszertant igényelnek. Ezek ismerete és a megfelelő feltételek biztosítása nélkül nem várható el releváns eredmény. Ide tartozik a hosszú távú tervezés/jövőtervezés és a stratégiai tervezés is. A stratégiai tervezés lényege nem fedhető le a hivatali/intézményi működés szokásos mechanizmusaival. A stratégiát bárki is dolgozza ki, annak formálisan a stratégiaalkotó szintről kell kiindulnia. Anno 2004-ben rendvédelmi és biztonság stratégia kidolgozása

kezdődött BM-en belül⁵. A stratégiai koncepció és a stratégiaalkotás kényszerű nélkülözése mellett egyértelművé vált, hogy a tárcakeretek átlépésével, a koordinációs szerepet és a felelősséget is meg kellett fogalmazni és az adott pillanatban felelős döntést kellett volna hozni, ami elmaradt. Ismert rendészeti tudományos kutatók bevonásával a rendvédelmi stratégia fokozatosan „átalakult” rendészetivé, a biztonság stratégia hallgatás tárgyává vált. A rendészeti stratégia kormányzati ciklushoz igazodóan, „tudományos” megközelítéssel készült. Ennek alapján a stratégia „... alágazati stratégiai dokumentum, készült a 2006. szeptember-októberi fővárosi demonstrációkkal, utcai rendezvényekkel és rendfenntartó intézkedésekkel kapcsolatos eseményekről készült vizsgálati jelentés alapján végrehajtandó feladatokról szóló 1013/2007. (III. 13.) Korm. határozat 4. pontja alapján.”⁶ A dokumentumba már kódolva lettek a „hogyan nem” elemei és az aktuális aktuálpolitikai értékszavar. Leszűkültek a határidők, a szereplők köre és ezzel eltűnt az ágazati jelleg is⁷. Végül elkészült egy „rendészeti stratégia”, amely a Rendőrség Tudományos, Technológiai és Innovációs Tanács égisze alatt született. Ez „megrendelésre készült”, kiváló elméleti, de nem stratégiai módszertant alkalmazó szakemberek bevonásával. Így a stratégiai alapmegközelítés is sok kérdést vehet fel. Az aktuálpolitikán túl áthatja a kriminálpolitikai szemléleti dominancia, ami némileg szembe megy a komplex rendészeti gondolkodással, áthelyezi a súlypontokat és a politikai igény-kielégítést preferálja. Azóta sincs rendészeti stratégia. A tudomány megtette a dolgát...

9. Lehangoló kilátások

Az első fejezet a ráhangolás jegyében készült, célszerű tehát az anyagot megfelelő keretbe foglalni. A rendészettudomány funkcionális megközelítése felveti annak a kérdését, hogy a tudományos tevékenység és a szakmai tevékenység kölcsönös kapcsolata milyen prioritások mentén érvényesül. A hierarchikus-bürokratikus szervezeti/intézményi működéshez kapcsolódó tekintélyelvű hozzáállás nem támogatja a tudományos eredmények gyors, integrált, és lehetőleg preventív jellegű felhasználását. A formális keretek a feladatelvű gondolkodásmóddal és korlátozott finanszírozással a napi feladat-végrehajtás leegyszerűsített kiszolgálását erősítik. A minőségbiztosítás hiánya a fenti jelenséget tartósan konzerválja és tovább stabilizálja. A rendészettudomány intézményesített legitimálása sikertörténet, olyan helyzetet teremtett, amely a rendészeti tudományos élet egyfajta reneszánszát idézte elő. Állítólag könnyebb egy adott helyzetet megteremteni, mint azt az eredeti elgondolás szerint fenntartani...

⁵ Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájáról szóló 2073/2004. (IV. 15.) Kormányhatározat alapján elkészült a „Magyar Köztársaság Rendvédelmi Stratégiája” című stratégiai dokumentum-tervezet. 1076/2004. (VII. 22.) Kormányhatározat az Európa Terv (2007-2013) kidolgozásának tartalmi és szervezeti kereteiről - című jogszabály alapján „Biztonság stratégiát” kellett volna készíteni 2005. szeptember 30-ig vagy december 31-ig, összhangban más dokumentumokkal.

⁶ Rendészeti stratégia, <http://jogalkotas.hu/drupal/node/1401> (Letöltés ideje: 2010.02.23.).

⁷ rendeszeti_strategia_kormanyra_2007_11_20_vegleges.doc, (Közzététel. 2008.01.17.)